

DOI: 10.31648/kpp.6687

Paulina Palen-Rogożyńska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: 0000-0003-0653-062X

e-mail: paulina.palen-rogozynska@uwm.edu.pl

Skazany na karę pozbawienia wolności – studium prawnokryminologiczne

Wstęp

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie aspektów prawnokryminologicznych dotyczących skazanego na karę pozbawienia wolności, poprzez wyjaśnienie i zdefiniowanie pojęcia „skazany”, a także przybliżenie istoty wykonywania kary pozbawienia wolności. W opracowaniu zostało poruszone także zagadnienie klasyfikacji skazanych oraz kwestia podziału zakładów karnych na typy i rodzaje, co ma kluczowe znaczenie w procesie efektywnej realizacji kary pozbawienia wolności wobec skazanych. Ponadto zostały omówione wybrane aspekty związane z wpływem odbywania kary w zakładzie karnym na życie skazanego w ujęciu psychologiczno-społeczno-kryminologicznym. Omówienie wszystkich powyżej przytoczonych wątków stanowi odzwierciedlenie głównego założenia niniejszego artykułu. Do osiągnięcia powyższego celu w opracowaniu została wykorzystana metoda analizy i porównania literatury przedmiotu, dzięki której zostały wypracowane i uporządkowane przez autorkę konkretne wnioski odnoszące się do istoty poruszanego w artykule zagadnienia głównego.

Skazany – zagadnienia wstępne

Podjmując próbę analizy prawnokryminologicznej skazanego na karę pozbawienia wolności, nie sposób pominąć ogólnego przybliżenia regulacji prawnych, które bezpośrednio odnoszą się do osoby skazanej w polskim ustawodawstwie karnym. Należy zauważyć, że problematyka ta stanowi jeden z głównych aspektów zainteresowania prawa karnego wykonawczego, jednak-

że w samym Kodeksie karnym wykonawczym¹ (dalej jako k.k.w.) nie występuje wyczerpująca definicja skazanego. W związku z powyższym, podejmując się zadania zbudowania takiej definicji, należy odwołać się do regulacji zawartych zarówno w k.k.w., a także w Kodeksie karnym² (dalej jako k.k.) oraz Kodeksie postępowania karnego³ (dalej jako k.p.k.).

W literaturze przedmiotu i w praktyce skazany najczęściej definiowany jest jako osoba, wobec której został wydany prawomocny wyrok skazujący⁴. Biorąc pod uwagę rozdział III k.k.w., który przez ustawodawcę został w całości poświęcony problematyce skazanego, należy interpretować to pojęcie *sensu largo*, gdyż zgodnie z art. 4 § 1 k.k.w. skazany to nie tylko osoba, w stosunku do której został wydany prawomocny wyrok skazujący na karę pozbawienia wolności, ale także jest to taki podmiot, wobec którego zostały orzeczone inne kary bądź środki karne, zapobiegawcze albo zabezpieczające⁵. Co więcej, art. 242 § 1 k.k.w. wskazuje także na okoliczność, w której ustawodawca rozszerza zakres stosowania niektórych przepisów regulujących status prawny skazanego, na osobę tymczasowo aresztowaną⁶.

Odwołując się do regulacji prawnych dotyczących polskiego procesu karnego, skazany postrzegany jest także jako strona w postępowaniu przed sądem karnym⁷. W zasadniczym postępowaniu karnym, a więc takim, które dotyczy rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności karnej, skazany zakwalifikowany jest jako bierna strona toczącego się postępowania. Natomiast w przypadku postępowań incydentalnych bądź też wycinkowych, które głównie dotyczą węższych kwestii (niebędących głównym przedmiotem postępowania), rola skazanego może się odwrócić – staje się on czynną stroną tegoż postępowania⁸. Przykładem takiego odwrócenia ról skazanego jest postępowanie incydentalne, które toczy się przed sądem wykonawczym, np. gdy skazany wnosi o warunkowe zwolnienie z odbywania kar, czy też o jej odroczenie⁹.

Z punktu widzenia prawa karnego materialnego, pojęcie skazanego nieodzownie łączy się z obowiązkiem stosowania wobec niego zasady humanitaryzmu, o której stanowi art. 3 k.k.¹⁰ Przywołana zasada w literaturze przed-

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (tj. Dz.U. z 2020 r., poz. 523).

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tj. Dz.U. z 2020 r., poz. 1444).

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tj. Dz.U. z 2020 r., poz.30).

⁴ J. Hołda, Z. Hołda, B. Żórawska, *Prawo karne wykonawcze*, wyd. 4, Warszawa 2012, s. 100. Zob. także: Z. Hołda, J. Hołda, J. Migdał, B. Żórawska, *Prawo karne wykonawcze*, wyd. 5, Warszawa 2017, s. 123.

⁵ Ibidem.

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy...

⁷ Z. Hołda, J. Hołda, J. Migdał, B. Żórawska, *Prawo karne wykonawcze*, wyd. 5, Warszawa 2017, s. 124.

⁸ Ibidem, s. 100–101.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny...

miotu uznawana jest za dyrektywę skutecznego minimalizowania wszelkich dolegliwości, niedogodności oraz cierpienia zadawanego człowiekowi, w związku ze stosowaniem wobec niego kar oraz innych środków przewidzianych w powyższej ustawie, w granicach niezbędnych do realizacji norm prawa karnego¹¹. Co więcej, kwestia humanitarnego traktowania skazanego została także uregulowana przez polskiego ustawodawcę na gruncie prawa karnego wykonawczego, czego dowodem jest przywołany już wcześniej art. 4 k.k.w., który jasno stanowi o tym, że poszanowanie godności skazanego wraz z przestrzeganiem zasady humanitaryzmu stanowi dowód respektowania najwyższej wartości społecznej, którą jest człowiek w swej istocie¹². Ponadto, regulując tę zasadę w powyższym przepisie, ustawodawca wprost zakazał stosowania wobec skazanego tortur, poniżającego albo nieludzkiego traktowania oraz karanja, co jest także bezpośrednim nawiązaniem do regulacji art. 3 Europejskiej konwencji praw człowieka¹³.

Wszystkie powyżej przytoczone okoliczności, jednoznacznie wskazują na znaczącą doniosłość godnego traktowania skazanego, bez względu na rodzaj orzeczonej prawomocnym wyrokiem dolegliwości karnej przez sąd, a szczególnie w przypadku orzeczenia kary pozbawienia wolności.

Istota kary pozbawienia wolności

W Polsce, już w dobie średniowiecza, karanie miało charakter represyjny. Do powszechnie stosowanych dolegliwości wobec skazanych należały głównie kary cielesne, które przybierały różnorodne formy, jak np. okaleczanie skazanego, stosowanie wobec niego kary chłosty¹⁴. Wśród tego rodzaju kar najważniejsze znaczenie posiadała kara śmierci, stanowiąca główny rodzaj kary orzekanej za popełnienie najpoważniejszych przestępstw¹⁵. Kara pozbawienia wolności, a więc kara więzienia, posiadała ówczesnie drugorzędne znaczenie, gdyż zasadniczo służyła do odizolowania od społeczeństwa sprawcy przestępstwa do czasu wykonania głównej kary, tj. kary śmierci. Wobec sprawców przestępstw mniejszej wagi taka izolacja była stosowana w formie tzw. wieży dolnej oraz górnej¹⁶. Taki rodzaj sankcji był uznawany za pośredni rodzaj kary pomiędzy karą śmierci a karą więzienia. „Wieża dolna” polegała na przeby-

¹¹ A. Wąsek [aktualizacja M. Kulik], *Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej*, [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5, Warszawa 2016, s. 46.

¹² K. Postulski, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Warszawa 2012, s. 60.

¹³ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm.).

¹⁴ J. Pomiankiewicz, *Zarys historii więziennictwa w Polsce*, [w:] T. Szymanowski, *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencjarnej*, Warszawa 2017, s. 197.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

waniu skazanego przez okres jednego roku i sześciu tygodni w pomieszczeniu znajdującym się ok. dziesięciu metrów pod ziemią w skrajnie surowych warunkach; skazany w tym czasie mógł żywić się jedynie chlebem i wodą. Większość odbywających tę karę nie przeżywała tak długiego okresu w ciężkich warunkach, w wyniku czego zazwyczaj ten rodzaj sankcji kończył się przedwczesną śmiercią skazanego¹⁷. Z kolei „wieża górna” stanowiła łagodniejszą formę „wieży dolnej”, z uwagi na nieporównywalnie lepsze warunki bytowe. Okrucieństwo i surowość, objawiające się w cechach realizowanych średniowiecznych kar, przede wszystkim realizowały panującą ówczesnie zasadę, która stanowiła o tym, że kara musiała powodować jak największe cierpienie skazanego i że powinna być ona rozłożona w czasie (często dodatkowo okupiona torturami), ponieważ uważano, iż tylko w taki sposób, sprawca przestępstwa może doświadczyć odpowiedniej represji za popełniony czyn zabroniony¹⁸.

Z biegiem lat okrucieństwo stosowania kar wobec skazanych stopniowało mała, dając możliwość wykształtowania się takich sankcji karnych stosowanych wobec skazanego, które jednocześnie realizują cele kary (o których stanowi współczesne prawo karne materialne) oraz zapewniają odpowiedni stopień dolegliwości doświadczanej przez skazanego.

Obecnie kara pozbawienia wolności, zgodnie z art. 32 pkt 3 oraz art. 37 k.k., może trwać najkrócej jeden miesiąc, a najdłużej piętnaście lat, przy czym jest ona wymierzana w miesiącach oraz latach¹⁹. Co więcej, ustawodawca przewidział także długoterminowe wymiary tej kary, a więc: dwadzieścia pięć lat pozbawienia wolności oraz dożywotnie pozbawienie wolności (art. 32 pkt 4 i 5 k.k.²⁰), które orzekane są proporcjonalnie do wagi popełnionego przez sprawcę czynu zabronionego. W tym miejscu należy zauważyć, że k.k. nie precyzuje *expressis verbis* celu orzekania tych kar – dopiero w sytuacji już wykonywania orzeczonej kary pozbawienia wolności jednoznaczne wskazanie takiego celu przez polskiego prawodawcę nastąpiło w art. 67 § 1 k.k.w.²¹ Przepis ten – stanowiąc dokładnie o celach kary pozbawienia wolności – w zasadzie kreuje trzy postawy skazanego, które mają być rezultatem kary: wzbudzenie w psychice skazanego „(...) woli współdziałania w kształtowaniu jego społecznie pożądanym postaw(...)”²², wywołanie poczucia odpowiedzialności za popełniony czyn zabroniony oraz zaakceptowanie przez niego obowiązku przestrzegania porządku prawnego²³. Te wszystkie elementy, składające się na istotę celu pozbawienia wolności skazanego, mają zagwarantować poprawę skazanego,

¹⁷ Ibidem, s. 198.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny...

²⁰ Ibidem.

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy...

²² K. Dąbkiewicz, *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2013, s. 243.

²³ T. Szymanowski, *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencjarnej*, Warszawa 2017, s. 237.

a więc sytuację, w której nie będzie on już więcej popełniał przestępstw oraz nie będzie naruszał porządku prawnego.

Wspomniana poprawa skazanego, a w efekcie „praca nad samym sobą” skazanego, wymaga zagwarantowania przez system penitencjarny pewnych istotnych czynników, które pomogą skazanemu w osiągnięciu omawianych celów. Bardzo ważne jest, aby skazany odnalazł odpowiednią motywację ku zmianie własnej postawy – tutaj często ważną rolę odgrywa odpowiednio wykształcony personel wychowawczy zakładu karnego, w którym skazany odbywa karę pozbawienia wolności, gdyż może on pomóc skazanemu odnaleźć motywy poprawy a także wskazać ku temu odpowiednie metody i techniki psychologiczne²⁴. Ponadto niezwykle istotne jest przestrzeganie i poszanowanie wszelkich praw przysługujących skazanemu, o których stanowi m.in. art. 102 k.k.w. Przykładowo w przypadku skazanych głęboko wierzących, ważna jest kwestia poszanowania prawa do realizacji wolności religijnej (art. 102 pkt 3 k.k.w.²⁵), poprzez np. udostępnienie skazanemu w danym zakładzie karnym możliwości rozmowy z kapłanem czy też swobodnego oddawania czci wyznawanemu przez siebie bogu, gdyż aspekt wiary także może bardzo pozytywnie wpłynąć na resocjalizację skazanego, co w efekcie spowoduje poprawę postępowania skazanego już po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności²⁶.

Na podstawie analizy przepisów k.k.w., w literaturze przedmiotu wyróżnia się cztery podstawowe zasady, które *stricte* dotyczą wykonywania kary pozbawienia wolności²⁷. Za pierwszą z nich uznaje się zasadę ochrony społeczeństwa oraz zagwarantowanie bezpieczeństwa skazanych w zakładach karnych. Polega ona głównie na maksymalnym ograniczeniu niebezpieczeństwa popełnienia przestępstw przez skazanych, zarówno w czasie przebywania przez nich na wolności, jak i w momencie, gdy znajdują się oni w zakładach karnych. Zgodnie z cytowanymi w fachowej literaturze badaniami, zadanie to uznawane jest za priorytetowe przez zdecydowaną większość ankietowanych członków społeczeństwa polskiego²⁸. Ochrona społeczeństwa przed niekontrolowaną działalnością przestępczą skazanych, choć wprost nie została wskazana w przepisach k.k.w., także stanowi domniemany cel kary pozbawienia wolności, co jest zgodne z zasadami logicznego rozumowania²⁹.

Kolejnymi zasadami normującymi wykonywanie kary pozbawienia wolności są:

– „(...) zasada udziału społecznego w wykonywaniu orzeczeń oraz w świadczeniu pomocy społecznej readaptacji skazanych (...)”³⁰, której ustawodawca

²⁴ Ibidem, s. 237–238.

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy...

²⁶ T. Szymanowski, op. cit., s. 341–342.

²⁷ Ibidem, s. 242–243.

²⁸ Ibidem, s. 242.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

poświęcił cały rozdział VII k.k.w. (art. 38–43), stanowiąc głównie o możliwości uczestnictwa m.in. różnych stowarzyszeń i organizacji społecznych w procesie wykonywania kary,

– zasada indywidualizacji w procesie wykonywania kary, oparta na obowiązku odpowiedniego dostosowania sposobu i trybu wykonywania kary z uwagi na indywidualne cechy i właściwości konkretnych skazanych oraz

– zasada wolnej progresji, polegająca na uzależnieniu wszelkich warunków odbywania kary pozbawienia wolności przez skazanych od ich zachowania oraz postawy³¹.

Z uwagi na dynamiczny rozwój nauk penalnych oraz ciągle wzbogacanie doświadczenia praktycznego przez polskich naukowców związanego z wykonywaniem kary pozbawienia wolności, w literaturze przedmiotu często wyróżnia się także dwie dodatkowe zasady, którymi są: zasada podmiotowości w przedmiocie traktowania osób skazanych oraz kształtowania się między nimi a osobami wykonującymi karę stosunków partnerskich oraz zasada łączności skazanych i zakładów karnych z zewnętrznym światem³².

Biorąc pod uwagę przytoczone powyżej okoliczności, należy zauważyć, że będące przedmiotem analizy cele kary pozbawienia wolności, zawarte w art. 67 k.k.w., nieodzownie łączą się z istniejącą w polskiej praktyce penitencjarnej modelową konstrukcją, która zakłada podział zakładów karnych na poszczególne typy i rodzaje oraz klasyfikację skazanych, tak aby mogły powstać możliwości efektywnej realizacji powyżej przedstawionych zasad wykonywania kary pozbawienia wolności, jak np. zasady wolnej progresji w połączeniu z realizacją celów tej kary³³.

Znaczenie klasyfikacji skazanych oraz podziału zakładów karnych w Polsce

„Ruch osadzonych” – w ten sposób penitencjarystyka określa proces trafiania przez skazanych do zakładów karnych przy jednoczesnym zwalnianiu osadzonych z tychże zakładów, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa³⁴. W fachowej literaturze podnosi się, że do tego rodzaju procesu należą trzy kategorie osób, mianowicie: osoby ukarane karą aresztu, tymczasowo aresztowane oraz skazane na karę pozbawienia wolności. Tymczasowo aresztowani zasadniczo stanowią szczególny rodzaj osób pozbawionych wolności, gdyż dopóki nie zostaną oni skazani prawomocnym wyrokiem, dopóty nie podlega-

³¹ Ibidem, s. 243.

³² Ibidem.

³³ K. Dąbkiewicz, op. cit., s. 241.

³⁴ T. Szymanowski, op. cit., s. 249.

ją oni omawianej klasyfikacji. Dopiero pozostałe kategorie osób skazanych kreuja właściwą populację więzienną³⁵.

Istotą klasyfikacji więźniów jest podział skazanych z uwagi na różnorodne czynniki stanowiące o wyodrębnieniu pewnych kategorii skazanych. Cele klasyfikacji więźniów sformułowane są także w standardach międzynarodowych, jednakże odnajdują one swoje odzwierciedlenie także w polskich przepisach k.k.w. Do takich celów, zgodnie z art. 82 § 1 k.k.w.³⁶, zalicza się przede wszystkim możliwość zapobiegania szkodliwym wpływom skazanych, którzy są zdemoralizowani bądź nieprzystosowani społecznie, oraz stworzenie możliwości wyboru odpowiedniego systemu wykonania kary oraz typu i rodzaju zakładu karnego z uwzględnieniem środowiska, w którym skazani będą odbywać karę³⁷.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się pewne rodzaje klasyfikacji więźniów: m.in. klasyfikacja początkowa, zewnętrzna oraz wewnętrzna³⁸. Pierwsza z nich jest rozumiana jako pewnego rodzaju podział wstępny skazanych. Z kolei klasyfikacja zewnętrzna polega na skierowaniu skazanego do odpowiedniego typu i rodzaju zakładu karnego³⁹. Mianem wewnętrznej klasyfikacji określa się fakt określonego rozmieszczenia skazanych już w obrębie danego zakładu karnego, a więc skierowanie poszczególnych skazanych do określonych oddziałów oraz celi. Niezwykle ważnym aspektem wszystkich rodzajów klasyfikacji więźniów jest obowiązek ich dokonania przy zastosowaniu odpowiednich kryteriów klasyfikacji, które przez polskiego ustawodawcę zostały wskazane w treści art. 82 § 2 k.k.w., jak np. płeć, wiek czy też fakt poprzedniego odbywania kary pozbawienia wolności⁴⁰.

Organem właściwym do podejmowania zasadniczych decyzji w sprawie klasyfikacji skazanych jest komisja penitencjarna, jednakże tylko w takim przypadku, w którym sąd w wyroku skazującym nie dokonał wspomnianej klasyfikacji⁴¹.

Dla zapewnienia prawidłowego wykonywania orzeczonej kary pozbawienia wolności kluczowe znaczenie posiada nie tylko właściwa klasyfikacja skazanych, ale także dobór odpowiedniego zakładu karnego. W związku z powyższym, ustawodawca w art. 69 oraz 70 § 1 k.k.w. dokonał podziału zakładów karnych na poszczególne typy i rodzaje.

Do rodzajów zakładów karnych zaliczane są jako pierwsze zakłady karne dla młodocianych, w których osadzani są ci skazani, którzy nie ukończyli dwudziestego pierwszego roku życia⁴². Wyjątkowe sytuacje, takie jak np. opóź-

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy...

³⁷ T. Szymanowski, op. cit., s. 251.

³⁸ Ibidem, s. 252.

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy... Zob. także: T. Szymanowski, op. cit., s. 252–253.

⁴¹ T. Szymanowski, op. cit., s. 258.

⁴² Ibidem, s. 262.

niony rozwój psychiczny czy też określony poziom wykształcenia zawodowego skazanego, mogą przesądzić o dopuszczalności osadzenia go w zakładzie karnym dla młodocianych, mimo ukończonego przez niego wspomnianego wieku granicznego⁴³.

Zakłady karne dla odbywających karę po raz pierwszy prawodawca polski uregulował w art. 69 pkt 2 k.k.w. Wśród skazanych umieszczonych w tego rodzaju zakładach karnych są nie tylko osoby, które jednorazowo naruszyły porządek prawny, w wyniku czego zostały skazane na karę pozbawienia wolności – często tacy skazani mają bardzo bogatą przeszłość kryminalną, jednakże dopiero po dłuższym czasie zapadł wobec nich wyrok skazujący, dlatego po raz pierwszy odbywają omawianą karę⁴⁴.

Trzecim rodzajem zakładów karnych wyszczególnionym w omawianym przepisie są zakłady karne dla recydywistów penitencjarnych. Na wstępie należy zauważyć, że określenie prawne tej grupy skazanych zawarte jest w art. 86 § 1 k.k.w, który znacznie różni się od regulacji odpowiedzialności karnej recydywistów zawartej w art. 64 k.k.⁴⁵ Przede wszystkim jest ono znacznie szersze, gdyż w oparciu o analizę art. 86 § 1 k.k.w. pojęcie recydywy penitencjarnej można definiować jako ponowne odbywanie kary pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne bądź też wykroczenie. Taki skazany posiada więc już tzw. doświadczenie więzienne⁴⁶.

Ostatnim rodzajem zakładów karnych przewidzianych w art. 69 k.k.w. są zakłady karne dla osób odbywających karę aresztu wojskowego. W praktyce współcześnie tego rodzaju zakłady karne nie istnieją z uwagi na brak tego rodzaju skazanych, wobec czego uwzględnienie przez ustawodawcę tego rodzaju zakładów karnych stanowi pewnego rodzaju anachronizm⁴⁷.

Swoistym dopełnieniem podziału zakładów karnych na rodzaje jest dokonanie dodatkowego ich rozróżnienia na poszczególne typy. Zgodnie z art. 70 § 1 k.k.w., wyróżnia się zakłady karne typu zamkniętego, półotwartego oraz otwartego⁴⁸. Typ zakładu karnego, w swej istocie, wyznacza stopień zewnętrznej izolacji skazanych oraz wymiar ich „wolności” wewnątrz zakładu karnego, w którym odbywają karę pozbawienia wolności. Co więcej, wyodrębnienie typów zakładów karnych jest także symbolem indywidualizacji wykonywania kary pozbawienia wolności, która ma na celu zapewnienie indywidualnych warunków, środków oraz metod oddziaływania penitencjarnego stosowanych w danym zakładzie karnym⁴⁹.

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Ibidem, s. 263.

⁴⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny...

⁴⁶ T. Szymanowski, op. cit., s. 262–263.

⁴⁷ Ibidem, s. 261.

⁴⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy...

⁴⁹ K. Dąbkiewicz, op. cit., s. 241.

Na podstawie przedstawionej powyżej krótkiej analizy klasyfikacji skazanych oraz podziału zakładów karnych na poszczególne rodzaje i typy, należy wnioskować, że czynności te są kompatybilne z koniecznością realizacji przez odpowiednie instytucje głównych zasad wykonywania kary pozbawienia wolności, a także zagwarantowania poszanowania praw i godności osób skazanych na omawianą w niniejszym opracowaniu karę.

Wpływ pobytu w zakładzie karnym na życie skazanego – wybrane aspekty

Odizolowanie sprawcy czynu zabronionego od społeczeństwa, stanowiące wykonywanie kary pozbawienia wolności, jest nie tylko analizowane przez naukowców w kontekście nauk karnych – czynność ta staje się także przedmiotem zainteresowania wielu innych dziedzin nauki o tematyce czysto socjologicznej, głównie psychiatrii i psychologii penitencjarnej. Jak podnosi w swoich rozważaniach Elżbieta Żywucka-Kozłowska, stan zdrowotny każdego człowieka powinien być analizowany nie tylko w aspekcie zdrowia fizycznego, ale także psychicznego, gdyż to właśnie kondycja psychiczna człowieka posiada istotne znaczenie w ramach ponoszenia przez niego odpowiedzialności karnej⁵⁰. Wobec powyższego, nie ulega wątpliwości, że sam fakt zamknięcia skazanego w danym zakładzie karnym, bez względu na wymiar czasowy odbywanej kary, znacząco wpływa na jego psychikę, a w efekcie na całe życie.

Większość oddziaływań terapeutycznych, mających na celu przywrócenie poprawnego funkcjonowania skazanego w społeczeństwie po zakończonej odbywanej karze pozbawienia wolności, opiera się na zmianie kryminogennych zniekształceń poznawczych⁵¹. Zmiana ta zasadniczo powinna prowadzić do całkowitego uznania przez skazanego pełnej odpowiedzialności za popełniony przez siebie czyn zabroniony. Realizacja takiej przemiany opiera się głównie na zastąpieniu przez skazanego dokonywania usprawiedliwień popełnionego przestępstwa różnymi bodźcami zewnętrznymi na atrybucje przyczynowe o wewnętrznym, stabilnym i globalnym charakterze⁵².

Niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym na realizację poprawy mentalności i zachowania skazanego podczas procesu wychowawczego w zakładzie karnym jest także doznane poczucie winy oraz skruchy przez skazanego. W tej kwestii znaczącą rolę odgrywa sprawiedliwość naprawcza, a więc sytuacja, w której zasadniczo dochodzi do skonfrontowania się skazanego z ofiarą

⁵⁰ E. Żywucka-Kozłowska, *Ocena stanu zdrowia podejrzanego w postępowaniu karnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 42, s. 298.

⁵¹ M.J. Boińska, *Oddziaływanie penitencjarne i poczucie winy*, [w:] M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Psychologia penitencjarna*, Warszawa 2016, s. 77.

⁵² Ibidem.

popelnionego przez niego przestępstwa⁵³. Zainicjowana rozmowa daje możliwość obustronnego przedstawienia własnych (subiektywnych) punktów widzenia dotyczących zaistniałego zdarzenia przestępnego. Dwie głęboko zranione strony konfliktu w trakcie takiej konfrontacji przestają być jednowymiarowe – skazany wydaje się nie być dla ofiary wyłącznie ucieleśnieniem zła, gdyż w trakcie rozmowy okazuje się, że skazany także posiada m.in. własne zainteresowania, plany, rodzinę i wreszcie historię, z której można wysnuć logiczną przyczynę pobudek skłaniających skazanego do popełnienia przestępstwa. Z kolei skazany, słuchając opisu zdarzeń z perspektywy ofiary, który przepełniony jest silnymi emocjami, co do zasady nie będzie w stanie dehumanizować takiej osoby⁵⁴. Co więcej, na skutek zapoznania się skazanego z subiektywną wersją zdarzeń ofiary, skazany zacznie zdawać sobie sprawę, jak duże spustoszenie wywołał w życiu niewinnej osoby – ofiary popelnionego przez niego przestępstwa, dlatego też takie spotkanie może pełnić znaczącą rolę podczas zmiany kryminogennych przekonań oraz zachowania skazanego, gdyż proces sprawiedliwości naprawczej sprzyja aktywacji poczucia empatii skazanego wobec drugiego człowieka, co staje się istotnym czynnikiem wpływającym na końcową przemianę i poprawę skazanego. Pozytywny wpływ sprawiedliwości naprawczej, powodującej poczucie winy u skazanego, doskonale widoczny jest zwłaszcza w przypadku sprawców młodocianych, u których wrażliwość psychiczna jest wciąż bardzo podatna na silne doznania emocjonalne⁵⁵.

Jak wcześniej wspomniano, na poprawę przekonań i zachowania skazanego nieoceniony wpływ posiada praca wykonywana przez personel wychowawczy w zakładzie karnym, którego zadaniem jest realizacja oddziaływań redukujących deficyty społeczno-wychowawcze skazanych, np. stosowanie różnych programów resocjalizacyjnych wobec sprawców. Dobrym przykładem takiego oddziaływania jest realizacja programu przeciwdziałania przemocy w rodzinie (stosowany głównie wobec sprawców skazanych za popełnienie tego rodzaju przestępstwa) w ramach programów z zakresu profilaktyki przemocy w rodzinie⁵⁶. Celem takich programów jest podwyższenie świadomości katastrofalnych zagrożeń wynikających ze stosowania przemocy w rodzinie, a także nauka skazanych, w jaki sposób należy rozwiązywać konfliktowe sytuacje w rodzinie, jednocześnie unikając przemocy i agresji. Takie programy resocjalizacyjno-terapeutyczne realizowane są zarówno w stosunku do sprawców przemocy, jak i ofiar i zazwyczaj opierają się na przeprowadzeniu przez kompetentnego wychowawcę bloku edukacyjnego w zakresie m.in. wychowywania

⁵³ Ibidem, s. 77–78.

⁵⁴ Ibidem, s. 78.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ B. Kalinowska-Prokopowicz, *Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, [w:] M. Marczak (red.), *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez służbę więzienną w Polsce*, Kraków 2009, s. 160.

dzieci, wyrażania uczuć czy też sposobów pokojowego rozwiązywania konfliktów rodzinnych, który ma na celu uwrażliwienie skazanego na odczucia członków rodziny poprzez zmianę jego postawy oraz toku myślenia, a także przeprowadzeniu wykładów i ćwiczeń praktycznych przez takiego wychowawcę, pozwalających na szlifowanie przez skazanych nowo poznanej umiejętności unikania prowokowanej przemocy domowej⁵⁷.

W praktyce penitencjarnej wyróżnia się także wiele innych programów resocjalizacyjnych, spośród których na szczególną uwagę zasługują także takie, które opierają się na aktywizacji zawodowej skazanych. W doktrynie podnosi się, że posiadanie pracy przez człowieka odgrywa istotną rolę w ramach zapobiegania przestępczości⁵⁸. Znalezienie pracy, pozwalającej na niezależne utrzymanie siebie i rodziny po odbytej karze pozbawienia wolności przez skazanego, obecnie stanowi największy problem. Jest wiele przyczyn takiej sytuacji, począwszy od najbardziej powszechnego wśród skazanych, a więc braku podstawowych umiejętności oraz doświadczenia, a kończąc na uprzedzeniu pracodawców, które wynika z braku zaufania wobec obecnych bądź byłych więźniów⁵⁹. Programy aktywizacji zawodowej są przede wszystkim kierowane do osadzonych, których kara pozbawienia wolności kończy się w najbliższym czasie⁶⁰. Tego rodzaju pomoc opiera się głównie na realizowaniu spotkań wychowawcy ze skazanymi, na których przekazywane są informacje na temat m.in. podstawowych praw i obowiązków bezrobotnych oraz pracowników. Tłumaczone są także zasady rejestracji bezrobotnych, ale także są przedstawiane kluczowe metody i techniki poruszania się na rynku pracy tak, aby skazany po zakończeniu kary mógł efektywnie znaleźć pracę⁶¹. Bardzo ważne są także prowadzone warsztaty w zakładach karnych związane z nauczaniem technik autoprezentacji na potencjalnej rozmowie kwalifikacyjnej oraz nauka sporządzania życiorysów oraz listów motywacyjnych⁶². Prowadzone są także zajęcia z dziedziny praktycznego zdobywania umiejętności przez skazanych, jak np. kompleksowa obsługa systemu komputerowego. Dzięki realizacji tego rodzaju programów aktywizacji zawodowej, osadzeni stają się pewniejsi siebie, co odnosi pozytywne skutki w procesie poszukiwania przez nich pracy⁶³.

Warto również nadmienić, że zatrudnienie mogą uzyskać nie tylko skazani po zakończeniu już odbywania kary pozbawienia wolności – nowoczesnie i skutecznie zorganizowany zakład karny zapewnia dobrze prosperujące za-

⁵⁷ Ibidem, s. 160–162.

⁵⁸ J.M. Grabowska, *Zasadnicze cechy recydywistów przestępcstw przeciwko mieniu w woj. warmińsko-mazurskim w świetle badań empirycznych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 41, s. 430.

⁵⁹ M. Marczak, [w:] M. Marczak (red.), op. cit., s. 77.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Ibidem, s. 80–81.

trudnienie dla skazanych na pozbawienie wolności⁶⁴, którzy mogą np. trudnić się w wytwarzaniu danych dóbr materialnych w trakcie odbywanej kary. Taka praca skazanych posiada nieoceniony wpływ na proces ich resocjalizacji, gdyż wpływa na utrwalenie w postawach skazanych pożądanego przez prawidłowo funkcjonujące społeczeństwo zachowania, co efektywnie zmniejsza ryzyko ponownej przestępczości skazanych⁶⁵.

Analizując problematykę wpływu pobytu w zakładzie karnym na życie skazanych, nie sposób pominąć problematyki kobiet osadzonych w więzieniach, które odbywają karę pozbawienia wolności. Z uwagi na obowiązujące kryteria klasyfikacji skazanych, wymienione przez polskiego ustawodawcę w art. 82 § 2 k.k.w., kobiety osadzone są w specjalnie dla nich przeznaczonych zakładach karnych (odrębnych od męskich zakładów karnych), w celu wyeliminowania aktów przemocy seksualnej i molestowania ze strony osadzonych płci męskiej, na które potencjalnie kobiety są szczególnie narażone⁶⁶. Co więcej, zgodnie z art. 87 § 2 k.k.w.⁶⁷, powinien być to zakład karny typu półotwartego, chyba że szczególne względy wskazują na umieszczenie kobiety w zakładzie karnym innego typu. Ponadto, zgodnie z założeniami prawa karnego wykonawczego, niezbędne potrzeby kobiet więźniarek także zasługują na uwagę i powinny być one zaspokojone. Charakterystyczna specyfika traktowania kobiet osadzonych w zakładach karnych jest doskonale widoczna w sytuacji, w której skazana jest jednocześnie matką – w tej sytuacji k.k.w. nadaje uprawnienie osadzonej sprawowania bezpośredniej i stałej opieki nad dziećmi w wieku do trzech lat⁶⁸. Skazanym ciężarnym bądź karmiącym, zgodnie z art. 87 § 3 k.k.w., zakład karny zapewnia specjalistyczną ochronę zdrowotną⁶⁹.

Proces resocjalizacji kobiet więźniarek jest w swej istocie bardzo zbliżony do ogólnego oddziaływania programów wychowawczych stosowanych także wobec pozostałych kategorii skazanych, które już zostały w niniejszym opracowaniu poruszone.

Przedstawione powyżej wybrane aspekty wpływu pobytu w zakładzie karnym osób skazanych na karę pozbawienia wolności, wskazują na wielowątkowość i znaczną rozległość poruszanej tematyki. Pozbawienie wolności człowieka wywiera wpływ na każdą dziedzinę jego życia, jak chociażby życie zawodowe czy też czysto rodzinne (np. w przypadku więźniarek – matek małych dzieci). Skazani często przebywający wiele lat w zakładzie karnym po

⁶⁴ T. Kalisz, *Zatrudnienie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Łódź 2004, s. 354.

⁶⁵ Ibidem, s. 329.

⁶⁶ J. Chojecka, *Kobieta w więzieniu i jej resocjalizacja – zamierzenia a rzeczywistość*, Poznań 2013, s. 51.

⁶⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy...

⁶⁸ J. Chojecka, op. cit., s. 52.

⁶⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy...

jego opuszczeniu zazwyczaj przez dłuższy czas nie są w stanie powrotnie sprawnie funkcjonować w społeczeństwie, dlatego tak ważne są realizowane w zakładach karnych wszelkie aktywności w ramach różnych programów resocjalizacyjnych czy też terapii psychologicznych, które pozytywnie wpływają na regulację prawidłowej postawy oraz zachowania skazanych po zakończeniu odbywania przez nich kary pozbawienia wolności.

Podsumowanie

W polskim porządku prawnym (w ogólnym znaczeniu) skazany uznawany jest za osobę, wobec której został wydany prawomocny wyrok skazujący, a więc wobec której została orzeczona kara, środek karny, zapobiegawczy bądź też zabezpieczający. Kara pozbawienia wolności, uznawana za jedną z najbardziej dolegliwych kar, które są stosowane w polskim porządku prawnym wobec sprawców czynów zabronionych, posiada swoje jasno sprecyzowane (w treści art. 67 § 1 k.k.w.) cele, których ogólnym założeniem jest uzyskanie poprawy postawy, zachowania, a przede wszystkim myślenia skazanego, aby po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności mógł on prawidłowo funkcjonować w społeczeństwie. Zagadnienie to charakteryzuje się znaczącą liczbą aspektów, które składają się na przedmiot regulacji prawa karnego wykonawczego, poczynając od kreacji podstawowych zasad przyświecających odbywaniu kary pozbawienia wolności, jak chociażby zasada humanitaryzmu i godnego traktowania wszystkich skazanych (czego przykładem może być m.in. zapewnienie opieki specjalistycznej ciężarnym kobietom więźniarkom), a kończąc na regulacji zagadnień ściśle organizacyjnych, jak m.in. dokonany przez ustawodawcę w k.k.w. podział na rodzaje i typy zakładów karnych, a także wskazane kryteria klasyfikacji skazanych.

Poruszając tematykę skazanego na karę pozbawienia wolności, nie sposób także pominąć aspektu samego wpływu odbywania tej kary na życie osadzonego w ujęciu psychologiczno-społeczno-kryminologicznym. W tym miejscu po raz kolejny należy podkreślić nieocenioną rolę personelu wychowawczego zakładów karnych, który w ramach procesu resocjalizacji skazanych prowadzi szereg programów wychowawczych. Mają one ostatecznie wpłynąć na poprawę toku myślenia osadzonych, ale także przystosować ich do prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie po zakończeniu kary w zakładzie karnym. Przykładem takich działań jest program przeciwdziałania przemocy w rodzinie lub program aktywizacji zawodowej skazanych, dzięki któremu osadzeni zwiększają swoje szanse na znalezienie pracy, zapewniającej im stałe utrzymanie „na wolności”.

Reasumując, należy stwierdzić, że realizacja wszystkich celów stosowania kary pozbawienia wolności posiada znaczący wpływ na zmniejszenie się stop-

nia przestępczości⁷⁰. Co więcej, realizacja tej kary ściśle wiąże się z ograniczeniem swobody osób skazanych, dlatego też istotne jest tworzenie, a także przestrzeganie odpowiednich regulacji prawnych, gwarantujących respektowanie wolności i praw skazanych, co pozwala na efektywność realizacji kary pozbawienia wolności w praktyce.

BIBLIOGRAFIA

Literatura

- Boińska M.J., *Oddziaływanie penitencjarne i poczucie winy*, [w:] M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Psychologia penitencjarna*, Wyd. Nauk. PWN, Warszawa 2016.
- Chojecka J., *Kobieta w więzieniu i jej resocjalizacja – zamierzenia a rzeczywistość*, Wyd. Nauk. UAM, Poznań 2013.
- Dąbkiewicz K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, wyd. 2, LexisNexis, Warszawa 2013.
- Grabowska J.M., *Zasadnicze cechy recydywistów przestępstw przeciwko mieniu w woj. warmińsko – mazurskim w świetle badań empirycznych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 41.
- Hołda J., Hołda Z., Żórawska B., *Prawo karne wykonawcze*, wyd. 4, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Hołda Z., Hołda J., Migdał J., Żórawska B., *Prawo karne wykonawcze*, wyd. 5, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Kalinowska-Prokopowicz B., *Program przeciwdziałania przemocy w rodzinie*, [w:] M. Marczak (red.), *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez służbę więzienną w Polsce*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Kalisz T., *Uwagi o celach kary pozbawienia wolności w perspektywie art. 67 k.k.w.*, [w:] A. Szerlag (red.), *Kara pozbawienia wolności a readaptacja społeczna skazanych*, Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocław 2011.
- Kalisz T., *Zatrudnienie skazanych odbywających karę pozbawienia wolności*, Kolonia Limited, Łódź 2004.
- Marczak M., [w:] M. Marczak (red.), *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez służbę więzienną w Polsce*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2009.
- Pomiankiewicz J., *Zarys historii więziennictwa w Polsce*, [w:] T. Szymanowski, *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencjarnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Postulski K., *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
- Szymanowski T., *Prawo karne wykonawcze z elementami polityki karnej i penitencjarnej*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Wąsek A. [aktualizacja M. Kulik], *Rozdział I. Zasady odpowiedzialności karnej*, [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. 5, Wolters Kluwer, Warszawa 2016.

⁷⁰ T. Kalisz, *Uwagi o celach kary pozbawienia wolności w perspektywie art. 67 k.k.w.*, [w:] A. Szerlag (red.), *Kara pozbawienia wolności a readaptacja społeczna skazanych*, Wrocław 2011, s. 47.

Żywucka-Kozłowska E., *Ocena stanu zdrowia podejrzanego w postępowaniu karnym*, „Studia Prawnoustrojowe” 2018, nr 42.

Akty prawne

Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284 ze zm.).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 1444).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 523).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 30).

Convicted for imprisonment – legal and criminological study

Summary

The purpose of this article is to present the legal and criminological aspects of a person sentenced to imprisonment, by explaining and defining the concept of “convicted person”, as well as introducing the essence of executing a prison sentence. The article has also raised the issue of classification of prisoners and the issue of the division of prisons on the types and kinds, which is essential for the effective implementation of imprisonment to the convicts. In addition, selected aspects related to the impact of imprisonment in prison on the life of the convict in psychological, socio-criminological terms were also discussed. The discussion of all the threads cited above reflects the main premise of this article.

Key words: convicted person, imprisonment, prison, Executive Penal Code.

